

Del II

Den historiske fortælling

En analyse af den danske borgerlønsidebat 1977-97

1. Oversigt over den danske borgerlønsidebat

Med det udviklede borgerlønsidebegreb, der bygger på de fem grundperspektiver, der indledningsvist blev præsenteret, er det nu muligt at foretage en historisk samfundsvidenskabelig analyse af hovedtrækkene i den danske borgerlønsidebat i perioden 1977-97.

Den indførte skelnen mellem borgerløn som idé, element i et videnskabeligt paradigme og som politisk diskurs bruges i det følgende sammen med Bourdieus feltbegreb (eller scene) til at skelne mellem forskellige scener i samfundet, hvor der i perioden har foregået kampe om borgerlønsideens legitimitet.

Indledningsvis vil jeg give et oversigtsbillede af strukturen i borgerlønsidebatten.

Debatten om borgerløn i Danmark har i de sidste 20 år udviklet sig ujævnt i forskellige faser og været ført på forskellige planer (scener) i forskellige perioder med forskellige politiske aktører involveret.

I de tre faser skelnes der mellem forskellige underscener inden for det politiske felt. I 1980'erne skelnes mellem en scene for sociale bevægelser og en partipolitisk scene, og for 1990'erne mellem et felt for den brede politiske offentlighed, et partipolitisk felt, et bureaukratisk felt samt et samfundsvidenskabeligt felt.

Figur 14. Den danske borgerlønsdebats struktur

	Sidst i 1970'-erne og først i 1980'erne	1980'erne	Først i 1990'erne
Felt/ scene	Idescenen	1. Scene for sociale bevægelser 2. Idescenen	1. Den brede politiske offentlighed 2. Det partipolitiske felt 3. Det bureaukratiske felt 4. Det samfundsvidenskabelige felt
Reformatører	Idepolitiske »outsidere«	1. Ny social bevægelse: »Midteroprøret« 2. Filosofer	Nye politiske netværk, marginaliserede, »outsidere« i den offentlige debat, kritiske minoriteter i politiske partier
Modspillere	De gamle ideologier og »systemer«	De gamle politiske partier og fagforeninger	Ministre, de politiske partiers ledelser, kommissioner, de dominerende paradigmer, uafhængige aktører

	Sidst i 1970'-erne og først i 1980'erne	1980'erne	Først i 1990'erne
Tema, Dagsorden, Fortællinger	Fortællinger om: Ideologierne og industrialismens krise: »grænser for vækst« og »kontraproduktivitet« kontra fortællinger om nye samfundsbilleder og -systemer	Spaltning mellem: 1. Tekniske fortællinger: konkrete reformforslag (ungdoms- og sabbatsborgerløn) 2. Utopiske fortællinger	Velfærdsstatens krise: Strukturen i arbejdsmarked- og socialsystemet: 1. Et dominerende økonomisk paradigme kontra et nyt borgerlønsparadigme 2. En politisk borgerlønsfortælling over for en hegemonisk vækst- og »aktiveringsfortælling« (borgerlig eller socialdemokratisk)
Ide-, paradigme-diskursskift	Ide- og paradigmeskift	Ekskludering og inkludering af borgerlønsdiskursen	Ekskludering og inkludering af et borgerlønsparadigme og en borgerlønsdiskurs Skabelsen af den nye »aktiveringsdiskurs«

I slutningen af 1970'erne og i begyndelsen af 1980'erne blev borgerløntanken født af outsiders i forskellige idépolitiske miljøer. Det betød, at debatten især koncentrerede sig om borgerløns-ideens filosofiske og samfundsvidenskabelige lag. Hos flere af disse pionerer var borgerløns-tanken udtryk for et tydeligt idé- og paradigmeskift.

I 1980'erne blev der skabt en egentlig politisk moddiskurs af en ny social bevægelse (»midteroprøret«), der forsøgte at sætte borgerlønsproblemet på den partipolitiske dagsorden. Det lykkedes kun delvist, hvilket betød, at debatten ikke rigtig spredte sig, men forblev på idéscenen og scenen for sociale bevægelser.

I begyndelsen af 1990'erne kom borgerlønsdebatten op på en ny måde. Den politiske diskurs blev nyformuleret. Idéen blev nu diskuteret som politisk strategi og konkret mulighed for ændring af velfærdssamfundet. Debatten blev rejst »fra neden« af nyere og bredere politiske kredse på tværs af politiske skillelinier, men også »fra oven« af forskellige kommissioner, forskere og politikere. Denne gang blev den skabt i en konfrontation med den hegemoniske vækstdiskurs og kom derved ind på den parlamentariske-politiske scene og det bureaukratiske felt (kommissioner).

Når det i begyndelsen af 1990'erne lykkedes at få borgerløntanken diskuteret i den brede offentlighed som del af den politiske dagsorden, skyldtes det, at borgerlønsdiskursen blev skabt og fremtrådte som en moddiskurs til den dominerende arbejdsmarkeds- og socialpolitiske diskurs i debatten om velfærdssamfundets krise og fremtid. Den formåede i en kort periode at artikulere nogle udbredte stemninger i befolkningen og skabe kimene til et helt nyt alliancemønster mellem grupper på tværs af en række politiske skel. Men det lykkedes ikke at vinde flertal for tanken i nogle af de etablerede politiske partier.

Når borgerløntanken som politisk diskurs blev nyudviklet, hang det også sammen med, at den idémæssige, videnskabelige og politiske debat om borgerløn i en kort periode blev koblet sammen. På den ene side støttede den hegemoniske politiske vækstdiskurs sig på de dominerende økonomiske videnskabelige forståelser, på den anden side hentede den nye borgerlønsdiskurs støtte i dele af de nye videnskabelige borgerlønsparadigmer, der var udviklet i 1980'erne.

Men borgerlønsdiskursen blev samtidig i denne periode mødt med kraftige retoriske udgrænsningsforsøg fra de etablerede politiske partier og en række ministre, og institutionelle udgrænsningsforsøg fra kommissioner og embedsmandsrapporter.

Det var en af årsagerne til, at borgerlønsdiskursen midt i 1990'erne igen

forsvandt som muligt alternativ fra den officielle politiske dagsorden. En anden faktor var, at borgerlønsdiskursen ikke formåede at vinde opbakning fra centrale aktører i den kritiske offentlighed. Her var borgerlønstanken enten for kontroversiel og blev derfor usynliggjort eller den blev ignoreret og latterliggjort.

Som fremhævet i den teoretiske forståelsesramme ses borgerlønstanken som værende udtryk for et idé- og paradigmeskift og som en alternativ politisk moddiskurs, der er blevet forsøgt ekskluderet og/eller inkluderet.

2. Analysens afgrænsning med hensyn til litteratur og anvendte kilder

Den historiske analyse af den danske borgerlønsdebat i perioden 1977-97 er forsøgt gjort så dækkende som muligt, dvs. at jeg i min litteraturliste har medtaget alle de bøger, tidsskriftartikler og avisartikler om borgerlønsdebatten, jeg har kunnet finde i de tilgængelige søgesystemer. I de danske bibliotekers artikelbase er der i dag registreret knap 100 tidsskrift- og avisartikler om borgerløn. Dem har jeg alle medtaget i min litteraturliste. Men derudover har jeg selv ved avislæsning kunnet registrere langt flere. Jeg har dog ikke systematisk gennemset alle danske aviser i perioden, så der findes givetvis flere indlæg, specielt i en række provinsaviser. Bedst er min dækning for aviserne *Det fri Aktuelt*, *Information*, *Morgenavisen Jyllands-Posten* og *Politiken*.

Den historiske analyse har dog også en helt forskellig karakter for de tre perioders vedkommende.

For den første periode, slutningen af 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, har min analyse udelukkende karakter af en tekstanalyse af de fire borgerløns-teoretikers hovedværker. Her går jeg ikke ind i en undersøgelse af, hvorledes disse værker blev modtaget og debatteret i de forskellige politiske miljøer og bredt i offentligheden. Med hensyn til »Oprør fra midten« blev der med udsendelsen af deres anden bog »Røret om oprøret. Mere om midten.« (Meyer m.fl. 1982:185-219) foretaget en omfattende registrering af debatindlæggene omkring denne bog. Jeg er således ikke gået ind og set specielt på, hvorledes borgerlønstanken blev modtaget.

For den anden periode – 1980'erne – er min hovedkilde »midteroprørsbevægelsens« publikationer og specielt deres blad »På vej«, hvor en række vigtige og dybtgående interviews er blevet foretaget med fremtrædende topolitikere fra forskellige partier, og hvor der ligeledes findes debatindlæg og

møde- og konference-referater i tilknytning til borgerlønsdebatten. Fra 1980'erne finder man spredt i aviserne kronikker og debatindlæg om borgerløn fra midteroprørsfolk, men også andre enkeltstående personer (især højskole- og kulturpersoner). Disse avisindlægs forståelsesformer har jeg ikke systematisk foretaget en analyse af. Desuden har jeg for 1980'erne heller ikke forsøgt at registrere flere avisindlæg omkring borgerlønsdebatten end dem, man kan finde i artikelbasen. Her kunne man uden tvivl ligesom for 1990'erne finde flere indlæg om borgerløn, hvis man systematisk afsøgte alle aviser.

For den tredje periode – begyndelsen af 1990'erne – er det historiske kilde materiale på de fleste områder mere dækkende. Her har jeg forsøgt at give en dækkende beskrivelse og analyse af alle politiske partiers forholden sig til borgerlønsdebatten, dvs. jeg har både set på deres interne udvalgsarbejde og debat i partiblade, på deres programudtalelser samt fulgt centrale partimedlemmers debatindlæg i pressen. I enkelte tilfælde (Det Radikale Venstre og Retsforbundet) er det blevet fulgt op med et par telefoninterviews for at få information om, hvorledes det interne udvalgsarbejde i partierne er forløbet og afsluttet.

Med hensyn til den almindelige offentlige debat har jeg som nævnt forsøgt at dække debatten i de store aviser og her specielt registreret, hvorledes de forskellige ministre har udtalt sig i perioden om borgerlønsspørgsmålet.

I litteraturlisten har jeg medtaget alle de bøger, tidsskrift- og avisartikler om borgerløn på dansk, jeg har kendskab til, for at registreringen kunne være så fuldstændig så mulig. Den med * mærkede litteratur har jeg ikke henvist til i selve afhandlingen.

Det er en af undersøgelsens antagelser, at videnskabelige og politiske standpunkter (synspunkter), og det gælder specielt nye, dannes igennem en dialog og kamp mellem standpunkter, hvilket betyder, at de altid skal forstås relationelt og ses i den bestemte kontekst, de fremsættes i. Hvorledes afgrænse og se noget som ikke har en endelig form, men som er ved at dannes? En væsentlig del af analysen har bestået i at registrere og analysere og finde et mønster i de meget forskellige strømninger og hos enkeltpersoner, der i denne periode forsøgte at sætte borgerlønsspørgsmålet på den politiske dagsorden. Derfor har jeg både set efter debatindlæg i aviser, tidsskriftartikler, debatbøger og forskellige typer kommissionsrapporter (f.eks. »Den Alternative Socialkommission« og Teknisk Landsforbunds rapport om arbejdsmarkedspolitik).

Analysen af 1990'ernes borgerlønsdebat består derudover i en række tekstanalyser af kommissionsbetænkninger og rapporter, der især er afvi-

sende over for borgerlønsidéen. De er udvalgt, fordi det er her den hegemoniske diskurs' officielle afvisning af borgerlønsidéen er sket.

På det område har jeg alene henholdt mig til en næranalyse af betænkningernes tekster og er ikke gået ind i en videre analyse af den politiske debat om disse betænkninger, med mindre den direkte har berørt borgerlønsproblemet.

Et mål har også været en kortlægning og analyse af borgerlønsidéen som del af forskellige videnskabelige paradigmer. Derfor har jeg forsøgt at give et så dækkende billede som muligt af, hvorledes borgerlønsidéen i 1990'erne er blevet modtaget på hele den samfundsvidenskabelige scene, dvs. jeg ser både på, hvorledes idéen er blevet behandlet af økonomer, jurister, sociologer og politologer.

Her består min analyse i en teori- og paradigmeanalyse af udvalgte forskeres skrifter for at finde en forståelse og forklaring af deres forskellige holdninger til borgerlønsidéen og give en beskrivelse og vurdering af, hvilken betydning disse samfundsvidenskabelige analyser har haft i den bredere politiske offentlighed. Her er målet historisk-empirisk at vise og argumentere for bestemte sammenhænge mellem videnskabelige paradigmer og politiske diskurser.

For 1990'erne har jeg derudover set på, hvorledes borgerlønsidéen er blevet mødt i det, jeg har kaldt den kritiske offentlighed. Den har jeg defineret som bestående af: 1. dele af det samfundsvidenskabelige miljø 2. CASA (et kritisk konsulentfirma), 3. en debatgruppe, som generelt forsøger at skabe en debat omkring velfærdssamfundets fremtid samt 4. nogle kvindepolitikere og kvindeforskere bl. a. omkring Ligestillingsrådet. Omkring det kvindepolitiske og feministiske miljø giver min analyse sig ikke ud for at dække alle synspunkter i dette miljø. Men det er taget med, fordi jeg mener, at min generelle konklusion omkring eksistensen af en dominerende feministisk lønarbejdsdiskurs er vigtig at få med som en medvirkende faktor bag ved borgerlønsdiskursens vanskeligheder ved at slå igennem i bredere kredse.